

DE HISZ LEHET TALÁN MÉG...

Ez a Radnóti-sor a mottója Magyar Művészeti Műhely Társaság kiállításának. Öt töltelékszó, sehol egy konkrét főnév, szép melléknév, határozott ige, mégis annyi mindent elmondanak ők öten a végzetesen kiszolgáltatott ember reménnyel átszőtt bizonytalanságáról vagy reménytelen bizakodásáról. A „de” és a „lehet” hordozzák a hitet, a „hisz” a biztatást, a „talán” a bizonytalanságot, s a „még” a sor végén az időtől várt utolsó esélyt. Úgy bánik Radnóti ezekkel a szavakkal, mint festő a színekkel. Ezek az apró tollvonások önmagukban éppúgy nem jelentenek semmit, mint külön az apró ecsetvonások, ám együtt valóban csodákra képesek. Földéznak tájat, arcot, belső érzéseket, látomásokat és indulatokat.

Minden festőben van valami ebből a makacsul a szépet és a jót kereső Radnóti Miklósból. Aki a világirodalom legszebb, legbékésebb, leghumánusabb verseit lágerben, szögesdrótok mögött írta, éhezve, fázva, emberi méltóságában megalázva, keretlegények káromkodásai közepette, s a biztos halál tudatában. A festő, a szobrász nincs kivette a mostoha létbe ilyen durván és végletesen, de a szép keresésében ott van bennük ugyanaz az eltökéltség, mint a halálba menő Radnótiban. Persze végső soron halálba menők vagyunk mindnyájan, mi halandók, ha időnk nincs is kijelölve, s mi még bízhatunk egy az övénél bölcsőbb, szép halálban – de csak abban.

Radnóti azt mondja a bombázógép pilótájának: Írtam, mit is tehetnék? A költő ír, a macska miákol, és az eb vonít. Hozzátehetjük, a festő fest – mi mást tehetne? Megkötöttség és szabadság egyben, egyszerre. Micsoda szédítő paradoxon: a művész, aki életfogytig tartó alkotószabadságra van ítélve. Csak ők tudják megmondani: rabság ez vagy szabadság? Esetleg boldogító kín?

Nem lehet más. Kínlás és boldogság. Elégedettség és elégedetlenség. Az elégedettség érzése talán arra kell, hogy a festő abba tudja hagyni a képet, elhívén, hogy kész, hogy jó, mert csalhatatlan mércéje nincsen. Az alkotás teremtés, s talán egyedül az Úr tudta biztosan, amikor a hatodik nap végén rátekintett a megteremtett világra, hogy az jó. Innen nézve, már nem biztos, hogy igaza volt. Alighanem dolgozhatott volna rajta még egy kicsit. Vagy talán épp azért teremtette a művészt, hogy az folytassa a teremtést – javítsa, korrigálja –, s ismertesse meg minél több emberrel?

Az elégedettségnél is fontosabb azonban az elégedetlenség, ami a művész örök hajtóereje a mindig vágyott, de el nem érhető tökéletesség felé.

A művész mindig remekművet akar, de nem mindig és nem mindenki éri el. Ezek a művek sem mind egyformán jók, még egy-egy alkotó kínálatán belül sem. De ne kérdezzék, melyik jó, melyik kevésbé, nem vagyok műkritikus, csak ennek a művész társaságnak büszke, nem művész tagja, akit ez a művészeti rokonságon és emberi barátságon alapuló csapat tagjai közé hívott. Ráadásul elfogult is vagyok, mindenkit olyannak szeretek és fogadok el amilyen, márpedig a minősítés elemző kritika nélkül semmit sem ér. De talán nem is a kiállítás megnyitó ünnepe a műelemzés ideje. A művek kicsiny és szuverén világa meg van teremtve, a megnyitás – képletesen – a hetedik napon van, az Úr napján, ez esetben a festő urak és hölgyek napján.

Azért vagyunk most itt, hogy megünnepeljük a művek és a közönség találkozásának kezdetét. A kiállítás nem kereskedelmi célú kirakat, hanem a művészetnek, az ember jobbik felének ünnepe. A művész jobbik felének és a közönség jobbik felének. Ha mérni lehetne bennünk a jót, most így mindannyian biztosan jobbak vagyunk, mint voltunk tegnap és leszünk holnap.

A művészet individuális műfaj, legalább a reneszánsz óta. Miként a tudomány is az. Az egyes ember néz szembe fajtája problémáival, s próbál válaszokat találni vagy legalább jó kérdéseket föltenni. Persze, a művészetben a kérdés legtöbbször válasz is. Ahogy a zeneszerző Bernstein mondja sokkal szebben a Megválaszolatlan kérdés című híres könyve végén: már nem tudom biztosan, mi is a kérdés, de azt tudom, hogy a válasz: igen.

Radnótinál vagyunk újra. Az ő művészete is a mégis igent hirdette, mint minden igazi művész. Magányosan alkotnak, de ahogy a tudományban vannak műhelyek, a művészetben is fontos a csapat, a közös értékrend, az egymást erősítő inspiráció. Senki sem fest itt másképp, mint korábban, hisz minden alkotó őrzi a maga látásmódját, stílusát – mely ő maga –, karakterét, azt az újat, amit csak ő tud megmutatni a világból és önmagából. De azért

van közös bennük, például nem mondtak le a figuralitásról, a látható világ ábrázolásáról, vagy a világot láttató ábrázolásról, bár mindnyájan azt keresik, ami a felszín mögött van. Persze lehet, hogy ezek a külön kis világok mesziről jobban hasonlítanak egymásra, mint gondolnánk, hiszen a szédítő galaxisok sokasága, az egymástól színben, nagyságban, erőben oly különböző csillagok milliárdjai nem mások, mint amiket mi innen egy fehér folyónak, a Tejútnek látunk az égen.

Ezen a balatonfüredi Tejúton is vannak korosabb állócsillagok és vannak fiatal üstökösök is. Két új, tündöklően tehetséges fiatal tagja van a Magyar Művészeti Műhelynek, Mara Kinga és B. Raunio Mária. Mara Kinga képei bensőségesen szépek, látszik, az eszményit keresi, de valami különös drámai bizonytalansággal, mintha az alkotó keresés közben félne is a még meg sem talált elvesztésétől. Aztán ablakokat látunk, sok ablakot, a képzőművészet egyik alapszimbólumát: amin bejön a fény, és amin ki lehet látni. Itt is inkább a lehetőség a fontos, nem az, ami az ablakon túl van. Végül hadd említsem Mara Kinga reveláció erejű Radnóti-sorokra készült sorozatát, melynek az önéletrajzi 29 év a címe, a képek főszereplője az idő, s egy talán 29 éves arc, motívumai pedig az órákig élő lepke, a rózsaszín flamingó és az időtlen életű csillag. Raunio Mária képei egészen mások, bár a finom líraiság rokonítja őket. De az ő legtöbb képén nincsenek drámai feszültségek, torlódó festékek, mint Mara Kingáéin, a Mária triptichon Olvasó nője például egészen légies, tartása természetes, könnyed, teljes harmónia, nyugalom árad belőle és valamilyen régies szépség. Amilyen talán már nincs is. Kevés szín, drapp, barna, szürke és talán fekete, az ecsetvonások textúrája egységes, a ruha így ugyanolyan mintázatú, mint a háttér, de hát ahogy Medgyessy Ferenc mondta volna, ez nem fal, nem ruha, hanem festmény. Ugyanezzel a finom sejtelmességgel láttatja sok képén a Balatont, a Tiszát a csónakokkal, elomló gyönyörű felületek, melyek többet elmondanak a festőről, magyar tájhoz való viszonyáról, mint magukról a hazai vizekről. Az otthonról hozott északi sejtelmes sötét is gyakran uralkodik képein, expresszionistának mondhatnánk, ha nem nyugalom és harmónia áradna belőlük.

Nem sokkal idősebb náluk Boldi, Szmeccsányi Boldizsár, aki legszívesebben carrarai márványtömbökkel bírkozik, s mint nagy elődje, Michelangelo, ő is csak a felesleget vési le róluk. Nem tudom, valóban példaképe-e, hiszen Boldi ízig-vérig modern művész, nem tökéletes emberalakokat formál a kőből, mint a reneszánsz mester, meghagyja a követ kőnek, tektonikus formának, mintha jobban érdekelné a figuránál a kompozíció. Tulajdonképpen a kő és az ember közös vonásait keresi, de nem tekinti talált tárgynak, tökéletesen megmunkálja, felületei simogatásra születtek. A Muzsikáló nő lantot penget, de igazából a teste muzsikál, s a melizmák a rajta játszó fények. Erő és szépség sugárzik minden szobrából, még az Elesett is lebírhatatlanul erős, azt hihetnénk, lefeküdt csupán, de a váll mozdulata mutatja, elesett, elbukott, de nincs legyőzve, ahogy nem volt legyőzve a földre rogyott Radnóti sem.

Másképpen idézi fel az erőt – a fizikait, a szellemit, az erkölcsit egyszerre és külön – Kiss György, aki maga is kétkezi kőfaragó volt, mielőtt szobrász lett volna. Az anyag ismerete, tisztelete jellemzi őt, és bármelyik anyag tökéletes uralása. Katedrálisokat képes felidézni apró érmeiken és szellemóriásokat is, Liszt Ferencet, Bartókot, Radnóti, meg számolatlanul sok más nagyságot – mindig szuverén alázattal. Munkáiban nagy erővel vannak jelen az ember előtti világ képi emlékei, például a bronzból készült zord sziklaerdő, ott vannak az őskori, pogány világ willendorfi torzó korpuszai, s ott a klasszikus korpusz, a keresztre feszített Krisztusé, a pusztán bordákkal jelzett mellkas, a fájdalmasan félrebillent fej. Az ő korpuszait látva mindig azt érzem, amikor meghalt Jézus a kereszten, tényleg meghasadt az ég. Hatalmas erő, dinamika árad a Vágta című litográfiáiból és a mozdulatlanság ereje a Kőfejtő tektonikus formáiból. Pogány vagy szakrális, miniatűr vagy monumentális, Kiss Györgynél mintha mindegy volna. Minden hangszeren játszik. Néha az az ember érzése, hogy ha egy vulkán kürtője egyben kürt is volna, azt is meg tudná szólaltatni.

Tóth Ernő is több hangszeres művész, egyformán jól játszik síkban, térben, vásznon, papíron, bronzban. Nála maguk a hangszerek is gyakran megjelennek. A botló Pegazuson ülő lantos különös bizonytalanságot fejez ki, nem tudhatjuk, a következő pillanatban földre rogy vagy fölszárnyal. Ezt érezheti minden festő alkotás közben: mű születik vagy csak a festék a vászonnal találkozik. Keserűen groteszk az Esti műsor című szobra is. Az egymással szemben ülő házaspár akár idilli beszélgetéséről is szólhatna, ha nem magasodna köztük egy kétfelől nézhető, furcsa tévékészülék, amely végzetesen elválasztja, elidegeníti őket egymástól. Tóth Ernőnél csak a létnek van jelentősége, a hollétnek nincs. Ezért aztán lényei a leghelyetlenebb helyeken és leggroteszkebb helyzetekben

láthatók. Nála a bibliai párduc természetesen együtt játszik a gödölyével, de lehetséges az is, hogy egy rinocérosz hátán kecske áll, azon madár, s mindnyájan egy dús kertben vannak, vagy egy cirkuszi trapéz tetején, vagy csak odafestve egy paravánra. Tóth Ernő világában nem válik el képzelet és valóság, lehetséges és lehetetlen, jó és rossz, tragikus és mulatságos, arc és álarc, szép és rút. Minden képén sok szereplő nyüzsgő színes kavalkádban, legtöbbször vidáman, életigenlően, de egyszerre nemcsak mindennek a színe van ott, hanem a fonákja is. A bizonyosság és bizonytalanság: lehet talán még...

Giczy János ezúttal csak három képével van jelen, de nagyon is jelen van, mindegyik képén ott van minden rá jellemző finom szín és festői gesztus: a szakralitás és a gyermeki látásmód gyengédségbe oldott különös egysége. Tűzoltók szentjének témája különösen ideillik: Szent Flórián oltja és eloltja a tüzet, elmúlt a baj – lehet talán még...

Ha Giczy János a balladás érzelmek festője, akkor Kovács Tamás Vilmos az érzelemmentes tömondatoké. Az érzelem – kapcsolat, az ő összetéveszthetetlen figurái nincsenek kapcsolatban egymással, egy térben vannak csupán. Sokszor arcuk sincs, minek, ha úgyse néznek egymásra. Beckettől kérdezték egyszer, ki az a Godot, mi az a Godot? Azt felelte, ha tudta volna, megmondta volna. Talán Kovács Tamás is ezt felelné: ha tudná, hogy van arcuk, megfesteré. Az arc individuumot jelöl, az ő figurái is inkább Godot-k. Néznek valamit, várnak valamit. Az egyik képen Nyitva a kapu, olyan, mintha ki lehetne lépni a szabadba, de a nyitott ajtón túl is falak vannak. A Mennybenzőknek van arcuk, de az már nem biztos, hogy van-e ott menny, ahova néznek. Mégsem mondhatjuk, hogy az elidegenedés, az önmagunkba zártság festője lenne. A sárgák, kékek és vörösek kompozíciós rendje minden képét egyszeresmind széppé is teszi, s ha a figuráknak nincs is arcuk, mozdulataik vannak, gesztusaik vannak, ez is kommunikáció és kapcsolat is – lehet talán még...

Számomra a legrejtélyesebb, legnehezebben megfejthető alkotó e táj, e város szülötte, Szentgyörgyi József. Már ha egyáltalán meg kell fejteni egy képet, és nem csak nézni, s engedni hatni. Szentgyörgyi az életben szelíd, kedves és rendkívül vidám társasági ember. Barátai úgy hívják, Jóká, ami szerintem nem a Józsefből van, hanem a jóság becézve. Képei többségének mélyén viszont mintha mindig valami sötét tragikum rejtőzne. Ez a tragikum nem teátrális, nincs is odafestve. A gomolygó feketék, kivillanó vörösek sejtetik, mi van a lélek mélyén, milyen egyedül van az ember a létbe kivetve, és milyen poklok vannak, nem lent a föld gyomrában, hanem bennünk. Itt az épülő katedrális két fázisát látjuk, ezek is tele vannak titkokkal, a sötétből egy fehér kabátos ember sejlik elő, ő talán tudja a titkot, de megáll félúton. Művet érteni vagy félreérteni – egyazon folyamat, mondja Hauser Arnold, s a félreértés sem bűn, hiszen minden igazi mű sokértelmű. Ami bennem létrejön, az már az én képem lesz.

Bizony magunkra vagyunk hagyatva a képek előtt.

Hiszen nemcsak az alkotás magányos műfaj, hanem a befogadás is. Igaz, hogy van csoportos tárlatlátogatás, sőt a csoportnak külön kedvezmény is, ám nincs csoportos befogadás. A kép előtt, a szobor előtt mindig mindenki egyedül van, egyedül kell kontaktusba kerülnie vele, hogy létrejöjjön benne az élmény, amely az övé, senki másé. Művészetszociológusok kutatják, ezek a belső befogadói képek hasonlítanak-e egymásra, s ha igen, mennyire. Mi ne kutassuk. Ez kinek-kinek a legbelső titka, nem mintha az ember a képélményét titkolni akarná, csak éppen, amit lát, amit érez, nem tudja igazán kifejezni. Nem tudom én, s talán istenigazából a műkritikus sem tudja. Sőt a művész se. Ha tudná, mondaná.

(Balatonfüred, 2009. október 7.)